

Vergunning tot bouwen

De invoering van de Woningwet van 1901 in Hilversum¹

KARIN
ABRAHAMSE

Vergunning tot bouwen

De invoering van de Woningwet van 1901 in Hilversum¹

KARIN
ABRAHAMSE

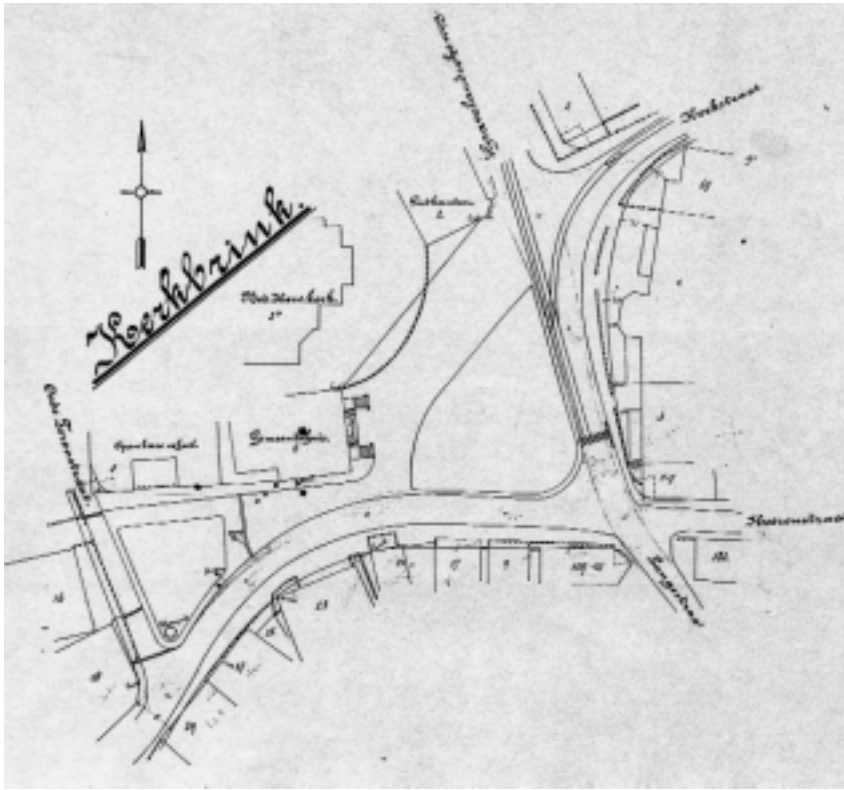
Honderd jaar geleden, op 22 juni 1901, kwam de Woningwet tot stand. Ruim 40 procent van de woningen in Nederland bestaat uit woningwetwoningen. De wet regelde dat het rijk voorschotten kon verschaffen aan gemeenten en woningbouwverenigingen om zonder winstoogmerk ‘sociale’ huurwoningen te bouwen. Hiermee werden in Hilversum tientallen woningcomplexen gerealiseerd die voor een groot deel het uiterlijk van de wijken rondom het oude centrum bepalen.²

Sociale woningbouw was echter niet de voornaamste bedoeling van de wet. In eerste instantie wilde men vooral door krotopruijing en het stellen van regels een einde maken aan de vaak deplorabele woonomstandigheden van een groot deel van de bevolking. Het was een wet die resulteerde uit het beschavings-offensief van de negentiende eeuw waarin aandacht voor volksgezondheid tot ontwikkeling was gekomen. Men zag de vele krottenwijken als de grootste bedreiging voor de gezondheid. Particulier initiatief ging voorop in de bestrijding van onwenselijke situaties en het waren vooral de charitatieve organisaties die door huisbezoek bij de armere bevolking en lobbyen bij de overheid veranderingen probeerden door te voeren.

Politieverordening

In steden als Rotterdam, Den Haag, Leiden en Schiedam werden kort na de invoering van Gemeentewet van 1851 bouwverordeningen opgesteld. In het dorp Hilversum nam men al in 1856 drie artikelen in de algemene politieverordening op die het bouwen en slopen reguleerden. Tot het bouwen of geheel verbouwen van huizen, metselwerken of getimmerten bij en langs de openbare wegen en paden zal vergunning moeten worden verkregen van Burgemeester en Wethouders, en aan hen een tekening of een schriftelijke ondergetekende opgave van den aard van het gebouw, de materialen die daaraan gebezigd zullen worden en de inrichting moeten worden overgelegd; die goedkeuring kan geweigerd worden, wanneer zoodanig gebouw door gebrek aan licht of lucht of andere wijze voor de gezondheid der bewoners nadeelig kan zijn, of gevaar kan opleveren voor de openbare veiligheid.

De ampliatie (aanvulling) op de politieverordening schreef verder voor dat er bij elk nieuw woonhuis een welpomp en een secreetput moesten worden aangelegd. Ook zouden burgemeester en wethouders bij grote bouwvalligheid de sloop van bouwwerken kunnen bevelen. Deze bepalingen maken duidelijk dat de regule-

De eerste rooilijncarta van de Kerkbrink. De bouwverordening van 1898 regelde per straat de bebouwingsgrens. De kaarten geven ook weer hoe de straten waren ingericht. (coll. Streekarchief)

ring inderdaad door de zorg voor de volksgezondheid werd ingegeven. Het gemeentebestuur hanteerde naast de verordening ook andere middelen om ongewenste bouw tegen te gaan. Zo werd als wel heel vroege uiting van 'schoonheidsbesef' bij de verkoop van grond in 1854 aan A. Povel een bouwverbod ingesteld ter voorkoming dat langs den publieken weg gebouwen mogten worden opgericht die het uitzigt ontsierden. De heer Povel mocht in 1861 echter wel een tuinmanswoning bouwen. Het zou nog tot 1923 duren voor er een schoonheidscommissie kwam in Hilversum.

'Slegt en bouwvallig'

Het gemeentearchief bevat weinig sporen van de naleving van de voorschriften in de politieverordening. Bouwtekeningen uit de periode vóór circa 1880 zijn er vrijwel niet en ook bevinden zich uit die periode slechts enkele tientallen schriftelijke verzoeken om bouwvergunning in de dossiers. Een verklaring daarvoor is dat de verzoeken om vergunning mondeling werden gedaan en afgehandeld. Men bezocht het gemeentehuis met de tekening onder de arm en de gemeentesecretaris beoordeelde namens het college de plannen. Een andere verklaring is dat nieuwe gebouwen op zekere afstand van de openbare weg en buiten de bebouwde kom vrijwel zonder toezicht werden gebouwd. Daar kwam verandering in na de benoeming van de eerste gemeentearchitect J. Rietbergen. Hij kreeg onder meerhet toezicht op nieuwbouwplannen en op de bestaande woningen tot taak.

In 1882 deed Rietbergen verslag van zijn bezoek aan de twaalf woningen in een huis op de hoek van de Groest en de Herenstraat. Dit pand, eigendom van Petronella Delhax, echtgenote van A.R. Buwalda, werd door de architect beschreven als *slegt en bouwvallig en wel zoodanig, dat kozijns en muurwerk los staan en het muurwerk geheel uit elkaar is gezet, zoo dat men van binnen door de scheuren en afwijkingen kan zien. Dak in zeer bouwvalligen staat. Woning numero 5 bewoond door Wensing is als men in het eerste vertrek komt noch bewoonbaar maar komt men in het volgende dan ziet men dadelijk dat het huis onbruikbaar is daar bij regenachtig weder alles onderloopt doordat het dak vol gaten licht en zeer slegt.* Burgemeester en wethouders maanden de eigenaresse om het pand te ontruimen en binnen 2 maanden te laten slopen. Ook het bouwen zonder vergunning werd aangepakt. In 1897 besloot het college tegen aannemer A. Vree uit Weesp proces-verbaal op te laten maken wegens het in strijd met de politieverordening bouwen van een tuinmanswoning naast het lawntennisveld op de buitenplaats Quatre Bras van de heer Van Mesdag.

Rooilijnen

In 1893 werd de hele administratie rondom het beoordelen van aanvragen voor bouwvergunningen gereorganiseerd. De aanvragen werden genoteerd in registers onder vermelding van aanvrager, type bouwaanvraag en de beslissing van het college met eventuele extra voorschriften. De schriftelijke aanvragen en de tekeningen werden bewaard om de inmiddels aangestelde bouwinspecteur in staat te stellen te controleren of de bouw wel conform de vergunning was uitgevoerd.

In de decennia na 1856 nam het aantal artikelen in de politieverordening betreffende het bouwen gestaag toe. In 1898 resulteerde dat in een volledige herziening van de voorschriften en de afkondiging van een afzonderlijke *Verordening op het bouwen, herstellen en afbreken van bijzondere eigendommen*. De verordening bevatte 31 artikelen waaronder een regeling van de rooilijnen waarbuiten niet gebouwd mocht worden. Hierdoor kon de afstand tussen de gevels aan weerszijden van de straat worden afgedwongen en voorkwam men stegen en sloppen. Nu werden ook eisen gesteld aan de bouwtekeningen. Er moest uit blijken wat de situatie van het bouwwerk in de omgeving was. Plattegronden en doorsneden die inzicht gaven in constructie en indeling moesten worden overlegd. Zelfs de schaal van de tekeningen werd al voorgeschreven.

Op de helling

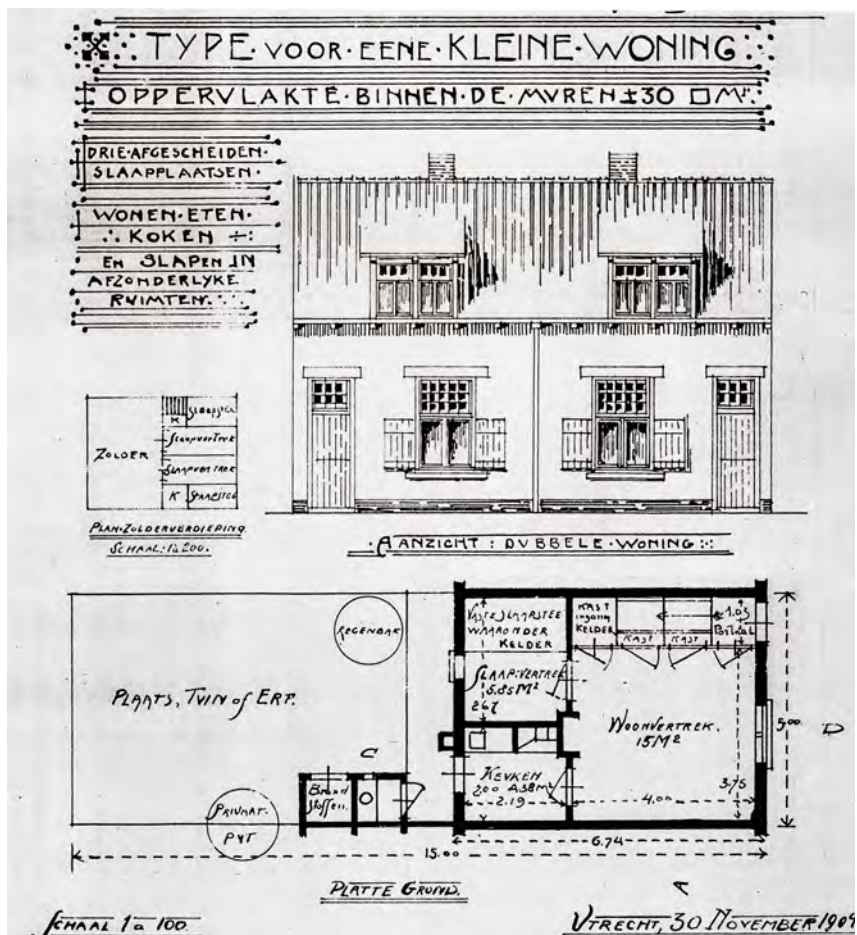
De invoering van de Woningwet in 1901 formaliseerde dus in Hilversum reeds bestaande praktijken. De wet schreef het opstellen van een bouwverordening voor die er in Hilversum al was. Voor het gemeentebestuur kwam de wet eigenlijk wat te laat. Men meende net een volwassen bouwverordening te hebben en het bouwtoezicht goed geregeld te hebben en nu moest alles weer op de helling. Misschien lag het daaraan dat het tot 1906 zou duren vóór er in Hilversum een verordening gebaseerd op de Woningwet kwam en pas ná een aantal aanma-

ningen door het provinciaal bestuur. Gemeentearchitect P. Andriessen liet zich bij het opstellen van het concept adviseren door onder meer de gemeentelijke gezondheidscommissie. Daarnaast hield hij rekening met verzoekschriften zoals van bijvoorbeeld de Vereniging van Rijnsteenfabrikanten die lobbyden voor minder strenge normeringen aan de bouwmaterialen.

Na verwerking van alle op- en aanmerkingen ging het *avant project* (het concept) nog ter laatste beoordeling naar de provinciaal inspecteur voor de volksgezondheid, B.L. Wentinck. Op 27 juni 1905 werd de verordening vastgesteld. Toen het provinciaal bestuur het vastgestelde exemplaar ter goedkeuring ontving, bleek echter dat juist het advies van die provinciaal inspecteur in de wind was geslagen. De verordening werd dan ook niet goedgekeurd. Sterker: de aard van de vele opmerkingen zal waarschijnlijk eene geheele omwerking van de voorschriften noodig maken.

‘Eene gunstige indeeling der woning’

Het gedrukte, vele pagina’s tellende advies van de inspecteur maakte dan ook gehakt van de bouwverordening. Na een op zichzelf al interessante verhandeling met een visie op de bebouwing van Hilversum, ging de inspecteur gedetail-

Type voor eene kleine woning. Deze ideale woning gaf de provinciaal inspecteur voor de volksgezondheid als voorbeeld bij zijn vernietigende commentaar op de eerste bouwverordening van de gemeente uit 1905. (coll. Streekarchief)

leerd in op de gebreken van de verschillende artikelen. Zo werden bijvoorbeeld de maten voor een kleine woning te krap voorgeschreven: *Deze maten moeten toch zodanig zijn, dat van de indeeling het meest nuttig effect kan worden verkregen, en men daarop eene woning moet ontwerpen welke aan de hoogste hygiënische eisen, welke men billijkerwijze aan eene dergelijke woning kan stellen, voldoet, en tegelijkertijd zoo logeable mogelijk is ingericht. Het eigenlijke woonvertrek moet zo groot mogelijk worden genomen omdat dit het eenige dagverblijf is voor het gezin. De door mij genoemde maten maken het mogelijk in zulk eene woning behalve het woon- en het slaapvertrek, ook nog een keukentje te brengen, zoodat voor het wonen, het slapen en het eten koken drie afzonderlijke ruimten beschikbaar zijn. Worden andere dan de door mij genoemde maten genomen, dan wordt eene dergelijke gunstige indeeling der woning onmogelijk gemaakt. Ter opheldering werd nog een tekening met aanzicht, plattegrond en doorsneden van de ideale kleine woning bijgevoegd. Er zat niets anders op: de verordening werd geheel herschreven en in de raadsvergadering van juni 1906 opnieuw vastgesteld.*

Een van de eerste maatregelen die het college nam was het afkondigen van een termijn waarbinnen elke woning moest worden voorzien van een *privaat door dichte wanden, door een dichte zoldering en door een goed sluitende deur van de omgevende ruimte afgescheiden*. Overtreding van het voorschrift kon bestraft worden met maximaal twee maanden hechtenis of honderd gulden boete.

Noten

1 Het 2^e nummer van dit jaar van het *Historisch tijdschrift Holland* is geheel gewijd aan het thema *Wonen in Holland*. Hierin o.m. het artikel van Kees van der Wiel, *Baten en lasten van honderd jaar Woningwet*.

Informatie over de betekenis van de Woningwet en over de vele activiteiten die in het hele land worden georganiseerd n.a.v. het 100-jarig bestaan vindt men op internet: www.100jaarwonen.nl.

2 Zie ook: B. de Veth, 'Het ontstaan van vier arbeiderswoningbouwverenigingen'. *Eigen Perk* 1999/1 p. 3-14.